

KREDİ KARTI UYGULAMASINDA KREDİ KARTI SİSTEMLERİ

Mehmet BAYDEMİR*

1. GENEL OLARAK

Kredi kartının peşin para ödemeksizin mal ve hizmet satın almada kullanılması 19 ncü yüzyıl sonlarında Amerika Birleşik Devletleri'nde başlamıştır.

Kredi kartlarının ilk yıllarda kullanım alanı ya belirli bir hizmet konusu ile ya da belirli bir bölge ile sınırlı bulunmaktaydı. Ayrıca, kartlar, kredi değerliliği yüksek tüketiciler (alıcılar) yararına düzenlendiğinden, alıcılar para taşıma zorunluluğundan kurtularak ödeme yapma olanağını elde ediyor, öte yandan, işletmeler de iç oylumlarını (hacimlerini) büyük ölçüde artırıyorlardı¹.

İki yanlı sistem olarak nitelendirilen bu sistem araya kredi kartı kurumlarının girmesiyle, üç yanlı sisteme dönüşüm göstermiştir. Gerçi, bugün bile hem ülkemizde hem de yurt dışında iki yanlı sistem yaygın olarak kullanılmaktadır. Ayrıca, öğretide genişletilmiş iki yanlı diye de adlandırılan karma sistemde kredi kartı sistemi olarak oluşmuştur.

Kredi kartı sisteminde farklı sistemler bulunsa da temel olarak kredi kartı uygulamasında, kartı çıkaran kurum, üye işyeri ve kart taşıyanı olmak üzere üç yan bulunmaktadır².

2. KREDİ KARTI SİSTEMLERİ

Kredi kartları, sisteme katılanların sayısına göre gelişim göstermiştir. bu nedenle, kredi kartları, öğretide çeşitli açılardan ayrımlara tabi tutulsa da, kredi kartı sistemlerini sisteme katılanlar açısından iki yanlı, üç yanlı ve sonra da karma sistem olarak üçe ayırmak olanaklıdır³.

2.1. İki Yanlı Sistem

Kartı çıkaran kuruluşun alıcılarına kredi kartı vererek, onlara kendilerine ait işyerinde para ödemeksizin alışveriş olanağı sunması durumunda iki yanlı

(*) Vergi Denetmeni

1 Ömer TEOMAN, Hukuki Yönden Kredi Kartı Uygulaması, 2. Baskı, İstanbul 1996, s. 13-14.

2 Kredi kartı sistemine katılan yanlar arasındaki ilişkilerde geçerli kurallar, imzalanan sözleşmelere göre belirlenir.

3 TEOMAN, s. 46; Mehmet BAYDEMİR, "Kredi Kartı Türleri", Muhasebeci ve Vergisi ile Diyalog Dergisi, Yıl: 13, 1998/6, s. 52.

sistem sözkonusu olur. İki yanlı sistemin en belirgin özelliği, kartı çıkaran ile malı satan tacirin özdeş olmasıdır. Bu sistemde biri mal satan ve aynı zamanda alıcısına kredili alışveriş yapma olanağı sağlamak üzere kartı veren ticari işletme ve diğeri de alıcı yani kart taşıyanı olmak üzere iki yan vardır⁴.

İki yanlı sistemde, kredi kartı, kartı çıkaran işletmenin işyerlerinde geçerli olup, işletmenin şubeleri ve ona bağlı işyerleri dışında kullanılamaz. Bu yüzden, kartı çıkaran kuruluşun para ödemeksizin alışveriş olanağı sağlamasına ilişkin yükümü, kendisine ait işyerleri dışında geçerli değildir. Örneğin, Çarşı mağazası, Ender Mağazası, Beymen Mağazası gibi mağazalar tarafından çıkarılan kredi kartları. Bu kartlarla yalnızca ilgili mağazalardan alışveriş yapılabilir⁵.

Kredi kartının bu biçimde kullanılmasından sonra, kartı çıkaran kuruluş alıcıya bir hesap bildirim çizelgesi göndererek ya da alışveriş anında vererek borcunu ne zaman ve hangi tarihlerde ödeyeceğini bildirmektedir. Ancak, uygulamada söz konusu kartlar alıcılara kredi olanağı sağlamakta ve kart sahipleri kart harcamalarını taksitle ödeme olanağına kavuşmaktadır. Bu nedenle, iki yanlı sisteme dahil kredi kartları

daha çok mal satan işletmelerde yaygın olarak kullanılmaktadır.

2.2. Üç Yanlı Sistem

Üç yanlı sistemde, kart taşıyanı ve mal ya da hizmet sunantıca işletmenin yanı sıra, sistemin örgütlenmesini sağlayan kartı çıkaran bir kurum vardır. Burada kartı çıkaran kurum, alıcı tarafından kredi kartıyla yapılan alışveriş bedellerini işyerine ödemeyi yükümlenerek iki yanlı sistemdeki ödememe rizikosunu üzerine almaktadır. Kart taşıyanı ise, kart aracılığı ile yaptığı harcama tutarlarını sözleşmede öngörülen biçimde kartı çıkaran kuruma ödemekle yükümlüdür.

Bu sistemde, kartı çıkaran kurum, bir yandan, mal ya da hizmet sunan ticari işletmelerde üyelik sözleşmesi imzalayarak, onların kredi kartıyla yapılacak harcamalarda peşin para ödeme isteminden vazgeçmesini sağlamakta, öte yandan, kredi kartı sözleşmesi imzaladığı kişilere kart vermek yoluyla peşin para ödemeksizin alışveriş olanağı sunmaktadır⁶.

Buna göre, alıcı, kurumdan aldığı kartı anlaşmalı işyerlerinden mal ve hizmet gereksinimlerini karşılarken, bedeli peşin para (nakden) değil harcama belgesini imzalayarak ödemiş sayılır. Satıcı ise, sattığı mal ve hizmet bedelini, kredi kartını çıkaran

4 TEOMAN, s. 46-47; Mustafa ÇEKER, Kredi Kartı Uygulaması ve Özel Hukuk Açısından Kredi Kartının Hukuka Aykırı Kullanımı, Ankara 1997, s.7.

5 ÇEKER, s. 8.

6 ÇEKER, s. 7-8; BAYDEMİR, s. 53.

kurumdan tahsil eder. Kartı çıkaran kurum ise, kart taşıyanına aylık hesap bildirim cetveli⁷ göndererek harcama tutarının ödenmesini ister. Kart taşıyanı da, mal ve hizmet bedelini anlaşıma koşullarına uygun olarak daha sonra kart çıkaran kuruma ödeyerek kart sistemindeki işlem akışını tamamlar⁸.

Üç yanlı sistemde kredi kartını çıkaran, ticari işletmenin bizzat kendisi değil, bu konuda özel olarak kurulmuş kredi ortaklıkları ya da bankalardır. Burada özellikle bankalar tarafından çıkarılan kredi kartlarının özelliğine değinmek gerekir. Örneğin, ülkemizde de geçerli olan Visa kartının üzerinede Visa ambleminin yanı sıra, bu kartı çıkaran bankanın, diyalim İktisat Bankası T.A.Ş.'nin, Garant Bankası A.Ş.'nin ya da Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.'nın ticaret ünvanı da yer alır⁹.

Üç yanlı sistemin iki yanlı sistemden farkı, kartı çıkaran ile mal satan ya da hizmet sunan işletmelerin aynı yanlar olması, burada kartı çıkaran kurum (kredi kartı kurumu, banka), üye işyeri ve kart taşıyanı alıcı olmak üzere üç yanın bulunmasıdır.

Bazı durumlarda üç yanlı sisteme bir dördüncü yan daha ka-

tilabilmektedir. Ülkemizde olduğu üzere, bankalar, doğrudan doğruya kendisi kredi kartı çıkarmak yerine Visa, Master Card gibi uluslararası kredi kartı kuruluşlarıyla lisans sözleşmesi imzalayarak, onlar tarafından çıkarılan kredi kartlarını alıcılarına sunma yoluna başvurmaktadır. Genişletilmiş üç yanlı sistem olarak da anılan bu sistem, Avrupa ülkelerinde ve Türkiye'de büyük ölçüde uygulama olanağı bulmuştur¹⁰.

2.3. Karma Sistem

Öğretide "genişletilmiş" iki yanlı diye de adlandırılan karma sistemde, kredi kartı taşıyanı, kartını, kendisine veren işletmenin yanı sıra diğer bazı işletmelerde de kullanılabilir¹¹.

Bu açıdan bakıldığında, karma sistem hem iki yanlı sisteme hem de üç yanlı sisteme ilişkin öğeleri taşımaktadır. Şöyle ki, ticari işletmenin kart verdiği alıcısına kendisine ait işyerlerinden peşin para ödemeksizin alışveriş olanağı sağlaması iki yanlı sistemi anımsatmakta, buna karşılık, ticari işletmenin başka kuruluş tarafından çıkarılmış olan kredi kartını üye işyeri sıfatıyla kabul etmesi ise üç yanlı sisteme benzemektedir. Ancak, kredi kartının, kartı çıkaran kuruluş dışında başka işletmelerde

7 Bankalar tarafından düzenlenen hesap bildirim cetveli (dekont) 243 ve 246 sıra Numaralı Vergi Usul Yasası Genel Tebliğlerinde 01.04.1996 tarihinden başlayarak fatura yerine geçen belge olarak kabul edilmektedir.

8 Sedat YETİM, Kredi Kartları ve Tüketici Kredileri, Ankara 1997, s. 8.

9 TEOMAN, s. 48.

10 ÇEKER, s. 10.

11 TEOMAN, s. 49; ÇEKER, s. 12.

de kullanılabilmesi iki yanlı sisteme aykırılık oluşturunken, kartı çıkaran kuruluşun kart taşıyanına mal ya da hizmet sunması da üç yanlı sistemin yapısına ters düşmektedir¹².

Karma sistemde, kredi kartı örgütlenmesine katılan ticari işletmeler, bazı durumlarda kartı çıkaran kurum, bazı durumlarda ise, üye işyeri olarak işlem görmektedir. Bunu örneklendirmek gerekirse, Air Travel Card adıyla havayolu şirketleri tarafından çıkarılan kredi kartları örgütlenmesine katılan tüm havayolu şirketlerince ödeme aracı olarak kabul edilebilirler. Bu sistemde, her havayolu şirketi Air Travel Card adında bir kredi kartı çıkararak bunu alıcısına vermekte, bu kartı taşıyanlar diledikleri havayolu şirketinden peşin para ödemeksizin bilet almak olanağına kavuşmaktadır. Burada her şirket diğerlerinkine benzeyen bir havayolu ile ulaşım kredi kartı çıkarır. Yolcu, bilet alırken kendisine kart veren şirketin kartlarını kullanırsa, bu gerçek anlamda iki yanlı bir kredi kartı ilişkisi oluşturur. Buna göre, kartı çıkaran kuruluş, kredi kartıyla harcama yapan alıcısına hesap bildirim cetveli (hesap bölgesi) göndererek ödeme isteminde bulunur. Buna karşılık, aynı havayolu şirketinden, başka bir şirket tarafından çıkarılan kredi kartıyla alışveriş yapılması durumunda, ken-

disine kart gösterilen şirket, üç yanlı sistemdeki üye işyeri gibidir ve ancak kartı çıkaran kuruluşa harcama belgesiyle başvurarak alacağını tahsil eder. Bu ödemenin yapılmasından sonra, kart taşıyanına kredi kartını veren şirket, alıcısına aylık hesap belgesi göndererek ödemeyi sağlar¹³.

Öte yandan, son zamanlarda hukuki yönden birbirinden bağımsız olmakla birlikte, ekonomik yönden kredi kartını çıkaran kurum tarafından egemenlik altında tutulan birden fazla işletmede geçerli kartlar yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu kartlar, özellikle alışveriş merkezlerinde kurulan tüzel kişilik adına çıkarılıp, söz konusu alışveriş merkezindeki tüm işletmeler tarafından kabul edilmekte, alışveriş merkezi dışında ise, anılan kartların geçerliliği bulunmamaktadır. Örnek vermek gerekirse, Carousel, Maxi kredi kartları¹⁴.

Eğer kartı çıkaran ve malı satan işletmenin kendisi bu kartın egemenliği altındaki bir diğer şirkette de geçerli olmasını kabul etmişse, iki işletme arasında bir adi ortaklık var demektir. Kartın kabul edildiği işletmeler hukuken bağımsız olsalar da, ortada tek bir kart olduğu için, burada ancak, iki yanlı sistemin varlığından söz edilebilir. Oysa, karma

12 ÇEKER, s. 12.

13 TEOMAN, s. 49; ÇEKER, s. 12-13.

14 Gerçi söz konusu kurumla üyelik sözleşmesi yapılması durumunda anılan kredi kartları ilgili işletmelerde de geçerli olacaktır.

sistemde birden fazla kart ve birden fazla kart kabul eden çok sayıda işletme bulunmaktadır¹⁵.

3. SONUÇ

Kredi kartları özel olarak kurulmuş kredi kartı kurumları, bankalar ya da ticari işletmeler tarafından çıkarılırlar. Dikkat edilirse kredi kartı sistemleri sisteme katılanların sayısına göre kümelendirilmiştir. Doğaldır ki, bütün bu karmaşık yapı içinde yanlar arasındaki hukuksal ilişkileri değerlendirebilmek için sistemi mantıksal ölçülere göre kümelemek gerekecektir. Bu sayede yanlar arasında düzenlenen sözleşmelerde belirlenen hak ve yükümlülükler daha net saptanabilecektir. Öte yandan, bu

ayrım kredi kartının tarihsel gelişiminide yansıtmaktadır. Ancak, burada gerçek anlamda kredi kartı sisteminin üç yanlı sistem olduğunu belirtebiliriz.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- BAYDEMİR, Mehmet: "Kredi Kartı Türleri", Vergici ve Muhasebeci ile Diyalog Dergisi, Yıl, 13. 1998/6.
- ÇEKER, Mustafa: Kredi Kartı Uygulaması ve Özel Hukuk Açısından Kredi Kartının Hukuka Aykırı Kullanımı, Ankara 1997.
- TEOMAN, Ömer : Hukuki Yönden Kredi Kartı Uygulaması, 2. Baskı, İstanbul 1996.
- YETİM, Sedat : Kredi Kartları ve Tüketici Kredileri, Ankara 1997.

15 TEOMAN, s. 50.